

G.K. Chesterton.

GILBERT KEITH CHESTERTON

SVĚTÝ TOMÁŠ AKVINSKÝ

EDÍCIA
DOBRÉ SLOVO

GILBERT KEITH CHESTERTON
SVĚTÝ TOMÁŠ AKVINSKÝ

G.K. Chesterton.

GILBERT KEITH CHESTERTON

SVĚTÝ TOMÁŠ AKVINSKÝ

SPOLOK SVĚTÉHO VOJTECHA
TRNAVA 2022

ČÍTANIE
S PRIDANOU
HODNOTOU

SVÄTÝ TOMÁŠ AKVINSKÝ
1933

Venovanie
Dorothy Collinsovej, bez pomoci ktorej
by bol autor viac než bezradný.

© Ignatius Press, San Francisco 1985
Slovak edition © Spolok svätého Vojtecha
- Vojtech, spol. s r. o., Trnava 2022
ISBN 978-80-8161-444-6

OBSAH

Úvodná poznámka	11
I. O dvoch žobravých mníchoch	14
II. Opát na úteku	42
III. Aristotelovská revolúcia	57
IV. Úvaha o manichejcoch	86
V. Skutočný život svätého Tomáša	108
VI. Priblíženie sa k tomizmu	131
VII. Večná filozofia	145
VIII. Pokračovanie o svätom Tomášovi	166

ÚVODNÁ POZNÁMKA

Táto kniha sa netvári, že je niečím väčším ako len populárnou skicou veľkej historickej osoby, ktorá by mala byť pre svet viac známa. Jej poslanie však bude naplnené, ak podnieti čitateľov, ktorí o svätom Tomášovi Akvinskom takmer nič nepočuli, aby si o ňom prečítali v iných, lepších knihách. Z tohto nevyhnutného obmedzenia však samozrejme plynú aj isté dôsledky, ktoré by sme azda mali mať na zreteli hneď od začiatku.

Po prvé, tento príbeh sa prihovára vo veľkej miere tým, ktorí nie sú v spoločenstve viery so svätým Tomášom a ktorí o neho majú asi taký záujem, ako sa ja zaujímam o Konfucia či Mohameda. No na druhej strane môže samotná potreba takéhoto uhladeného obrysu zahrňať jeho osekávanie na ďalšie myšlienkové línie, a to najmä v kruhoch tých, ktorí by uvažovali odlišne. Inými slovami: ak by som písal skicu Nelsona prevažne pre cudzincov, možno by som musel zložito vysvetlovať veľa vecí, ktoré všetci Angličania poznajú, a pre nedostatok miesta vyhodíť mnohé detaily, ktoré by mnohí Angličania radi vedeli. Bolo by však zložité napísať živý a dojemný príbeh Nelsona, ak by sa pritom úplne zamlčal fakt, že bojoval s Francúzmi. Bolo by teda zbytočné vytvoriť príbeh o svätom Tomášovi a pritom nepovedať, že bojoval s heretikmi. A predsa môže tento

fakt prekážať samotnému úmyslu, pre ktorý bol vytvorený. Zostáva mi teda nádejať sa, že tí, ktorí ma pokladajú za heretika, ma sotva budú viniť za to, že som vyjadril svoje presvedčenia či presvedčenia svojho hrdinu. Predsa by sa však mohol vyskytnúť jeden bod, na ktorý by sa takýto problém v tomto veľmi jednoduchom rozprávaní mohol vzťahovať, a síce na môj názor, ktorý som raz či dva razy vyjadril: že schizma šestnásteho storočia bola v skutočnosti len oneskorenou vzburou pesimistov z trinásteho storočia a že to bola spätná vlna starého augustiniánskeho puritanizmu proti aristotelovskej voľnosti. Bez tohto zreteľa by som nemohol umiestniť svoju historickú postavu do dejín, pričom aj tak všetko slúži hrubému náčrtu osoby v krajine, nie krajiny s osobami.

Po druhé, pri akomkoľvek takomto zjednodušení môžem sotva povedať o filozofovi viac ako len to, že mal nejakú filozofiu. V skutočnosti takpovediac iba ponúkam vzorky jeho filozofie. Je totiž prakticky nemožné sa tu adekvátne zaoberať aj jeho teológiou. Jedna moja známa si vzala knihu citátov svätého Tomáša aj s komentármi a celá nadšená začala čítať časť, ktorá znela úplne nevinne: *Božia jednoduchosť*. Zakrátko však knihu zavrela s povzdychom: „Nuž, ak toto je jeho jednoduchosť, som zvedavá, ako vyzerá jeho zložitost.“ So všetkou úctou k tomuto vynikajúcemu tomistickému komentáru však potajme túžim, aby ctený čitateľ neodložil túto knihu po prvom raze s rovnakou nevôľou. Som totiž toho názoru, že životopis je úvodom k filozofii a filozofia je úvodom k teológii. A ja môžem previesť čitateľa iba za prvé štádium príbehu.

Po tretie, nepokladal som za potrebné všímať si tých kritikov, ktorí sa z času na čas pokúšajú zúfalo oslniť nanovo

vytlačeními odsekmi stredovekej démonológie s nádejou, že vystrašia moderné publikum prostredníctvom im už aj tak dosť vzdialeného jazyka. Pokladal som za samozrejmé, že vzdelaní ľudia vedia, že Akvinský aj so všetkými jeho súčasníkmi a oponentmi, ktorí prišli v ďalších storočiach, verili v démonov a im podobné entity, ale nemyslel som si, že je potrebné sa tu o tom zmieňovať z jednoduchého dôvodu – tento fakt nepomáha odlišiť či zvýrazniť jeho portrét. V týchto témach totiž počas celých tých dlhých storočí nikdy nepanovala nezhoda medzi protestantskými či katolíckymi teológmi a ani svätý Tomáš nebol známy tým, že by presadzoval takéto názory, a ak aj niečo presadzoval, robil to umiernené. O týchto témach som teda nerozprával nie preto, že by som mal nejaký dôvod skrývať ich, ale preto, že sa žiadnym osobným spôsobom nevzťahujú na hrdinu, ktorého je mojou úlohou vám priblížiť.

I. O DVOCH ŽOBRAVÝCH MNÍCHOCH

Dovoľte mi predísť komentáru tým, že poukážem na meno notoricky známej postavy, ktorá sa ponáhľala tam, kam sa aj anjeli Anjelského učiteľa boja vkročiť. Pred nejakým časom som napísal malú knihu tohto typu o svätom Františkovi z Assisi a neskôr (ani neviem kedy a ako – ako sa spieva v jednej piesni – a takisto ani prečo) som sľúbil napísať knihu rovnako veľkú či rovnako malú o svätom Tomášovi Akvinskom. Tento môj prísľub bol vo svojej unáhlenosti františkánsky; a paralela vo svojej logike až priveľmi vzdialená od tomistickej. Svätého Františka môžeme načrtnúť, ale u svätého Tomáša by sme mohli vytvoriť iba plán podobný mape labyrintového mesta. To, čo vieme o jeho živote, by sa s prehľadom vošlo na niekoľko strán, pretože sa na rozdiel od svätého Františka nerozplynul v mori osobných anekdot a ľudových legiend. To, čo vieme, alebo by sme mohli vedieť, alebo čo by sme sa s istou dávkou šťastia mohli raz naučiť o jeho práci, by v budúcnosti pravdepodobne zaplnilo oveľa viac knižníc ako doteraz. Načrtnúť svätého Františka v obrysoch je prípustné, ale pri svätom Tomášovi závisí všetko od toho, ako tento náčrt vyplníme. Pokusy osvetľovať miniatúru „chudáčika“, ktorého už samotný titul bol zdobneninou, mali istým spôsobom stredovekú prichuť. Ale vytvoriť prehľad na spôsob extraktu

o „nemom volovi zo Sicílie“ presahuje všetky výťahové experimenty súvisiace s volom, ktorý narobil taký veľký rozruch. Musíme však dúfať, že je v našich silách vytvoriť aspoň stručné podanie jeho životopisu, obzvlášť keď sa zdá, že vytvoriť náčrt histórie či náčrt čohokoľvek iného je schopný hocikto. Ibaže v tomto prípade náš prehľad presahuje mieru. Rúcho, ktoré by sadlo kolosálnemu žobravému mníchovi, už nie je na sklade.

Povedal som, že portréty môžu byť iba náčrtmi. Kontrast medzi nimi je však až taký zarážajúci, že keby sme videli dve ľudské postavy, ako k nám schádzajú z kopca v rúchach žobravých mníchov, zistili by sme, že ten rozdiel je ešte aj komický. Bolo by to, akoby sme videli, hoci iba z diaľky, siluety Dona Quijota a Sancha Panzu alebo Falstaffa a pána Slendera. Svätý František bol chudý a čulý človek útleho vzrastu, tenký ako nitka, napätý ako tetiva a vo svojich pohyboch ako vystrelený šíp. Celý jeho život bol sériou skokov a behov: keď rýchlo bežal za žobrákom, keď utekal nahý do lesa, keď sa vrhol na cudziu loď, keď sa ponáhľal do sultánovho stanu a ponúkol sa hodiť do ohňa... Zjavom sa musel podobáť tenkému hnedému žilnatému jesennému listu, večne tancujúcemu vo vetre, ktorým bol v podstate on sám.

Svätý Tomáš bol, naopak, veľkej a ťažkej býcej postavy, tučný, pomalý a tichý, veľmi mierny a veľkodušný, ale nie veľmi spoločenský, až hanblivý, ak nerátame pokoru svätosti, a duchom neprítomný, ak opomenieme jeho príležitostné a pozorne ukryté skúsenosti s duchovnou extázou. Svätý František bol zase ohnivý a dokonca až nepokojný. Keď sa napríklad znenazdajky objavil pred cirkevnými autoritami, pokladali ho za blázna. Svätý Tomáš bol zase

natolko apatický, že ho učenci na školách, na ktorých sa často objavoval, pokladali za hlupáka. Ako školák patril k utiahnutým typom, ktoré boli oveľa radšej, keď ich ostatní pokladali za hlupákov, ako keby mali dovoliť iným aktívnejším a zapálenejším hlupákom vtrhnúť do svojich snov. Vonkajší rozdiel medzi týmito dvomi teda presahuje aj do takmer všetkých ďalších črt ich osobností. Svätý František miloval básne, no knihám, paradoxne, veľmi neveril. Charakteristickým znakom svätého Tomáša bolo, že knihy miloval a knihami aj žil; viedol život úradníka či učenca z *Canterburských poviedok* a mal by radšej sto kníh Aristotela a jeho filozofie ako akékoľvek bohatstvo sveta. Keď sa ho raz pýtali, za čo najviac ďakuje Bohu, odpovedal: „Že som porozumel každej strane, ktorú som prečítal.“ Svätý František sa v básňach vyjadroval jasne a zreteľne, kým jeho spisy až také jasné neboli. Svätý Tomáš zasvätil celý svoj život výkladu systémov pohanskej a kresťanskej literatúry a príležitostne napísal aj nejaký ten hymnus ako človek, ktorý si vzal na niekoľko dní dovolenku. Obaja videli rovnaký problém, ale z rozdielnych uhlov pohľadu, jednoduchosti a detailnosti. Svätý František si myslel, že si postačí vyliat srdce pred mohamedánmi, aby ich presvedčil neuctievať Mohameda. Svätý Tomáš sa zaoberal každou, hoc aj nepatrnou, odchýlkou a dedukciou o absolútne alebo o náhode, aby zabránil chybnému chápaniu Aristotela. Svätý František bol synom obuvníka alebo kupca zo strednej vrstvy. Napriek tomu, že bol jeho život v podstate vzbudou proti obchodníckemu životu jeho otca, nezaprel v sebe vynaliezavosť a sociálnu prispôsobivosť. Bol tým, čomu americkí milionári a gangstri hovorili *živé striebro*. Typickým obrazom mechanického človeka modernizmu,

ktorý pokúšajú sa predstaviť si nejaký živý objekt, dokáže aj tak použiť iba jeho mechanickú metaforu. Na zemi môžeme nájsť napríklad živé červy, živé striebra však určite nie. Svätý František by srdečne súhlasil s týmto označením, musel by to ale byť veľmi živý červ. Ako najväčší nepriateľ honby za úspechom sa ho určite vzdal, ale nikdy nie náhlenia sa. Svätý Tomáš zase pochádzal zo sveta, v ktorom si mohol dopriať viac voľného času, a aj zostal jedným z tých, ktorých práca mala v sebe určitý náboj pohody. Pracoval ťažko, ale nikto by si ho nemohol pomýliť s podvodníkom. Mal v sebe niečo nedefinovateľné, čím sa vyznačujú tí, ktorí pracujú, hoci nemusia. Pôvodom bol totiž šľachticom z významného rodu a pri týchto ľuďoch mohol zostať tento vnútorný pokoj zvykom aj vtedy, keď už nebol jeho motívom. V ňom sa však táto črta ukazovala v jej najkrajších odtieňoch; niečo z nej sa odrážalo aj v jeho nenútenej zdvorilosti a trepezlivosti. Každý svätec je v prvom rade človekom a až potom svätcom, pričom svätcom sa môže stať akýkoľvek typ človeka. Musím sa ale priznať, že aj napriek tomu, že pre mňa romantická sláva svätého Františka nestratila nič zo svojho jasu, v neskorších rokoch vo mne vzrástla rovnaká náklonnosť – ak nie aj väčšia – k svätému Tomášovi, človekovi, ktorý nevedomky obýval veľké srdce a veľkú hlavu ako niekto, kto zdedil veľký dom a preukazoval v ňom rovnako štedrú, hoci možno roztržitú pohostinnosť. Boli a aj sú chvíle, keď pre mňa svätý František, ktorý je tým najmenej svetským človekom, aký kedy chodil po zemi, oplýval možno až priveľkým nasadením. Aj nálady, ktoré vyvolávala jeho osoba v spoločnosti, sa nepochybne líšia od tých, vďaka ktorým sa pred dvadsiatimi rokmi stal natolko obľúbeným.

Byť svätým znamená byť liekom, protijedom. Toto je aj dôvod, prečo bývali svätci často mučeníkmi – mylili si ich s jedom. Každá generácia síce vždy inštinktívne hľadala svojich svätcov, ale oni neboli tým, čo ľudia chceli nájsť, ale skôr tým, čo ľudia potrebovali. To je ten pomýlený význam slov, ktoré počúvali prví svätci: „Vy ste soľ zeme.“ Toto spôsobilo, že bývalý nemecký cisár so všetkou svojou pompéznosťou poznamenal, že jeho „mäsiť“ Nemci sú soľou zeme, mysliac tým, že ako ozajstné hory mäsa boli tými najlepšimi ľuďmi na zemi. Soľ však dochucuje a konzervuje mäso nie preto, že by bola mäsu podobná, ale preto, že je odlišná. Kristus nikdy nepovedal svojim apoštolom, že sú dokonalí či jediní dokonalí, ale že sú výnimoční a navždy nekompatibilní s ostatnými ľuďmi. Text o soli zeme je preto ostrý a prenikavý ako samotná chuť soli. „Ak soľ stratí chuť, čím ju osolia?“ Táto otázka znie oveľa zmyslupnejšie než pokus naceniť to najlepšie mäso. Ak sa svet príliš zosvetští, Cirkev ho môže napomenúť, ale ak sa zosvetští Cirkev, samotný svet nebude schopný napomenúť ju za svetskosť tak, ako treba.

Preto je paradoxom dejín, že každú generáciu obráti svätec, ktorý je jej úplným opakom. Svätý František mal svoje zvláštne, priam tajomné čaro pre viktoriánov, Angličanov devätnásteho storočia, ktorí sa mohli zdať na prvý pohľad zmierení so svojím obchodom a zdravým rozumom. Nielen napríklad taký Matthew Arnold, ale dokonca aj anglickí liberáli, ktorých kritizoval za ich spokojnosť, začali pomaly, ale isto objavovať tajomstvo stredoveku prostredníctvom zvláštneho, farbisto vyrozprávaného príbehu Giottových hagiografických obrazov. Na svätom Františkovi bolo čosi, čo prenikalo všetkými anglickými

vlastnosťami, od tých najznámejších a najhlúpejších až po tie najukrytejšie a najľudskejšie: tajomná jemnosť srdca, poetická neurčitosť mysle, láska ku krajine a zvieratám. Svätý František bol jediným stredovekým katolíkom, ktorý sa v Anglicku stal populárnym pre svoje vlastné kvality. Do veľkej miery za to mohol podvedomý pocit, že práve tieto kvality moderný svet zanedbal. Anglické stredné vrstvy objavili svojho jediného misionára v postave, ktorú zo všetkých typov na svete najviac neznášali: v talianskom žobrákovi.

Ako devätnáste storočie priľnulo k františkánskej romantike práve preto, že romantiku zanedbalo, tak dvadsiate storočie priľnulo k tomistickej racionálnej teológii, pretože zanedbalo rozum. Do sveta, ktorý bol príliš ľahostajný, sa kresťanstvo vrátilo vo forme vagabunda, a do sveta, ktorý vo veľkej miere zdível, sa kresťanstvo vrátilo vo forme učiteľa logiky. Vo svete Herberta Spencera chceli ľudia liek na trávenie; vo svete Einsteina chceli liek na závrat. V prvom prípade iba hmlisto pochopili, že svätý František zaspieval *Pieseň brata Slnka* a chválu plodnej zemi až po dlhom pôste. V druhom prípade nejasne chápali, že ak chcú naozaj porozumieť samotnému Einsteinovi, je potrebné, aby najprv pochopili, ako treba používať rozum. Pomaly začali chápať, že tak, ako sa osemnáste storočie pokladalo za vek rozumu a devätnáste storočie za obdobie zdravého rozumu, dvadsiate storočie sa nemôže pokladať za nič iné ako za obdobie nezdravého nerozumu. V takýchto podmienkach svet potreboval svätca, ale nadovšetko filozofa. A tieto dva príklady ukazujú, že svet – ak máme byť k nemu spravodliví – inštinktívne cíti, čo potrebuje. Zem bola naozaj veľmi plochá pre tých viktoriánov, ktorí

Gilbert Keith Chesterton
Svätý Tomáš Akvinský

Z anglického originálu G. K. Chesterton,
St. Thomas Aquinas (1933), in: *Collected Works*.
Volume II: St. Francis of Assisi, The Everlasting Man,
St. Thomas Aquinas, Ignatius Press, San Francisco
1985, preložil Pavol Hrabovecký

Vydal Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o.,
Trnava 2022, ako svoju 4 296. publikáciu
Edícia *Dobré slovo*, 21. zväzok
Lektoroval Martin Kubuš
Zodpovedná redaktorka Lenka Bebjaková
Jazyková redaktorka Lucia Chynoranská
Sadzba Peter Valach
Grafická koncepcia Pergamen
Fotografia George Grantham Bain Collection
(Library of Congress, Washington, D.C., USA)
Tlač Finidr, Český Těšín
Prvé vydanie

www.ssv.sk, eVojtech.sk
objednávky: 033/590 77 18
objednavky@ssv.sk

Členská zľava 15 % platí v obchodnej sieti SSV.

ISBN 978-80-8161-444-6